

Наумкіна Світлана Михайлівна
Гедікова Наталя Пилипівна

Трансформація національної ідентичності в умовах цифрової глобалізації та інформаційних війн

УДК 316.77:[323.1:004.738.5]

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-5.10>

Стаття поширюється на умовах ліцензії
CC BY 4.0

Наумкіна Світлана Михайлівна

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
та права

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

вул. Старопортофранківська, 26, Одеса,
Україна

ORCID: 0000-0002-1125-647X

Гедікова Наталя Пилипівна

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук
і права

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

вул. Старопортофранківська, 26, Одеса,
Україна

ORCID ID: 0000-0001-9730-8527

У статті проаналізовано ключові виклики та трансформаційні процеси, що впливають на національну ідентичність у сучасному світі. Досліджено подвійну природу цифрової глобалізації, яка, з одного боку, сприяє ерозії традиційних культурних кордонів через діяльність глобальних цифрових платформ, а з іншого – створює нові можливості для консолідації національних спільнот у віртуальному просторі. Особливу увагу приділено аналізу механізмів використання ідентичності як мішені та інструменту в сучасних інформаційних війнах та інформаційно-психологічних спеціальних операціях (ІПСО).

Розглянуто основні технології маніпулювання масовою свідомістю, зокрема поширення дезінформації, конструювання образу ворога та штучне загострення суспільних розколів. На прикладі України досліджено феномен резильєнтності національної ідентичності – її здатності до зміцнення та мобілізації у відповідь на екзистенційні загрози.

Зазначено, що національна ідентичність у сучасному світі перебуває у стані глибокої трансформації. Вона одночасно є об'єктом ерозійного впливу цифрової глобалізації та цілеспрямованих атак в рамках інформаційних війн. Глобальні платформи створюють як ризики культурної уніфікації, так і можливості для розвитку національних онлайн-спільнот.

Водночас ідентичність перетворилася на ключову арену геополітичного протистояння, де використовуються складні технології маніпуляції масовою свідомістю. Руйнування ідентичності супротивника розглядається як необхідна умова для досягнення воєнно-політичних цілей. Український досвід демонструє феномен високої резильєнтності національної ідентичності. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні довгострокових наслідків інформаційних війн для психологічного стану суспільства, розробці ефективних моделей медіаосвіти для підвищення суспільної стійкості до дезінформації, а також у дослідженні ролі культури та мистецтва у формуванні позитивних національних наративів як інструменту «м'якої сили» на міжнародній арені.

Ключові слова: національна ідентичність, глобалізація, цифровізація, інформаційна війна, психологічні операції, дезінформація, стратегічні наративи, стійкість, політика ідентичності, комунікація, медіаграмотність, суспільство, держава, влада, політичний процес, політичний простір.

Вступ. У третє десятиліття XXI століття світ увійшов у стан «перманентної турбулентності», де глобалізаційні процеси тісно переплелися з новими формами геополітичного протистояння. Одним із центральних полів цього протистояння стала сфера ідентичності. Національна ідентичність, яка протягом століть була основою для формування держав та консолідації суспільств, сьогодні зазнає безпрецедентного тиску. Цей тиск має подвійну природу: з одного боку, це об'єктивний процес цифрової глобалізації, що розмиває кордони та уніфікує культурні коди, а з іншого – цілеспрямована діяльність державних і недержавних акторів, які використовують інформаційні технології для дестабілізації супротивників через маніпуляції з їхньою ідентичністю.

Актуальність цієї теми для України є беззаперечною. Агресія Російської Федерації стала не лише воєнним, а й екзистенційним викликом для української національної ідентичності. Вона супроводжується масштабними інформаційно-психологічними операціями (ІПСО), спрямованими на руйнування суспільної єдності, делегітимізацію державності та деконструкцію української історії та культури.

Водночас саме ця загроза стала потужним каталізатором для безпрецедентної консолідації українського суспільства та переосмислення основ власної ідентичності.

Мета статті – визначити механізми трансформації національної ідентичності під впливом факторів цифрової глобалізації та цілеспрямованих інформаційних атак, а також дослідити стратегії її збереження та зміцнення в сучасних умовах.

Наукові завдання: визначити ключові механізми трансформації національної ідентичності в сучасних умовах; обґрунтувати вплив факторів цифрової глобалізації та цілеспрямованих інформаційних атак на цей процес; дослідити стратегії збереження та зміцнення національної ідентичності в умовах глобалізації.

Методи дослідження. В основі дослідження лежать системний, міждисциплінарний і дискурсивний підходи, використання яких, значною мірою, дозволило досягти зазначеної мети. В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи, серед яких індукція і дедукція, аналіз і синтез, порівняння й аналогія, узагальнення й абстрагування, а також спе-

ціально-наукові методи, зокрема дескриптивний і контент-аналіз.

Проблематика ідентичності в епоху глобалізації та інформаційного суспільства перебуває в центрі уваги багатьох закордонних та вітчизняних дослідників. Теоретичною основою для розуміння сучасної політики ідентичності є праці Ш. Айенгара, який досліджує механізми афективної поляризації та перетворення партійної приналежності на «суперідентичність» [6]. Подвійний вплив цифрових платформ на суспільне життя глибоко проаналізовано у працях Ж. ван Дейк, Т. Поелла та І. Де Вріса, які розглядають їх як нову інфраструктуру, що формує наше самосприйняття [9].

Дослідження феномену посилення національних спільнот в онлайн-просторі, всупереч тезам про «глобальне село», представлені в роботах О. Анта, Н. Джона та А. Леванона [5]. Вплив війни на ідентичність та роль цифрового спротиву на прикладі України стали предметом аналізу Ю. Забеліної та Д. Хуткого [10]. Вітчизняні науковці, такі як О. Гриценко та Г. Почепцов, у своїх працях розглядають інформаційні війни як боротьбу за смисли та наративи, де ідентичність є головною мішенню [1; 4]. Попри наявність значної кількості робіт, комплексний аналіз взаємозв'язку цифрової глобалізації та інформаційних війн як двох ключових факторів трансформації національної ідентичності потребує подальшого поглибленого вивчення.

Результати. Національна ідентичність у ХХІ столітті існує на перетині двох потужних векторів – глобалізації та фрагментації. Цифрові технології виступають каталізатором для обох процесів, створюючи складне та суперечливе середовище.

Глобальні цифрові платформи (Meta, Google, TikTok, X) створили унікальний транснаціональний простір, де інформація, культурні продукти та ідеології поширюються миттєво, долаючи державні кордони. Це явище має подвійний ефект. З одного боку, відбувається ерозія традиційних ідентичностей. Алгоритмічні стрічки формують глобалізовані тренди в музиці, моді, способі життя, часто пропонуючи уніфікований, переважно західний, культурний продукт. Це створює ризик поступового витіснення національного контенту та розмивання культурної унікальності, особливо серед молоді. Як зазначають Ж. ван Дейк та його співавтори, платформи не є нейтральними; вони активно конструюють соціальну реальність, просуваючи певні цінності та моделі поведінки [4].

З іншого боку, ці ж самі технології створюють нові можливості для консолідації та поширення національної ідентичності. Дослідження О. Анта та його колег показує, що в глобальному цифровому просторі спостерігається зростання національно орієнтованих онлайн-спільнот, наприклад, національних сабредітів [5]. Люди шукають вір-

туальні простори, де вони можуть спілкуватися рідною мовою, обговорювати локальні проблеми та відчувати приналежність до спільноти. Для України соціальні мережі стали потужним інструментом поширення власної культури, історії та точки зору на світові події, що є особливо важливим в умовах інформаційної блокади з боку агресора.

Можна стверджувати, що національна ідентичність – це мішень в інформаційних війнах. Якщо глобалізація є переважно об'єктивним процесом, то інформаційна війна – це цілеспрямована діяльність, спрямована на руйнування супротивника. У сучасних конфліктах ідентичність є мішенню номер один. Мета таких операцій – не просто поширити неправдиву інформацію, а посіяти сумніви в самих основах існування нації. Ключовими технологіями тут є: історичний ревізіонізм, створення образу ворога та дегуманізація, атака на ціннісні основи, штучно загострення внутрішніх розколів, резильєнтність та консолідація ідентичності у відповідь на загрозу.

Так, історичний ревізіонізм як одна з ключових технологій створює та поширює псевдоісторичні наративи, що заперечують історичну суб'єктність нації, її право на самовизначення та існування. Класичним прикладом є російський наратив про «один народ» та «штучність» української держави [4].

Друга ключова технологія – створення образу ворога та дегуманізація – активне використовує мови ворожнечі, навішування ярликів («нацисти», «терористи») з метою дегуманізації супротивника та виправдання агресії проти нього в очах власного населення та міжнародної спільноти.

Не менш поширеною технологією уявляється атака на ціннісні основи, а саме: дискредитація ключових цінностей, що лежать в основі ідентичності (наприклад, прагнення до свободи, демократії, європейського вибору), шляхом представлення їх як «нав'язаних ззовні» або «чужих» національному менталітету.

Давно створеною, но особливо поширеною у теперішній час є технологія використання штучного загострення внутрішніх розколів. Так, інформаційні операції часто спрямовані на посилення існуючих у суспільстві суперечностей – мовних, регіональних, релігійних, мета яких є зруйнування внутрішньої єдності та спровокувати внутрішній конфлікт, роблячи суспільство більш вразливим до зовнішнього тиску [6; 8]. Ці технології, посилені можливостями соціальних мереж та алгоритмами доставки контенту, дозволяють проводити масштабні та ефективні ІПСО, що ставлять під загрозу саму здатність суспільства до спротиву.

Зворотною за результатами є технологія резильєнтності, яка консолідує ідентичності у відповідь на загрозу. Парадоксально, але саме екзистенційна загроза часто стає найпотужнішим фактором

зміцнення та кристалізації національної ідентичності. Український досвід після 2022 року є яскравим підтвердженням цього феномену, який можна назвати резильєнтністю ідентичності. Її ключовими проявами стали: вибухова консолідація суспільства та нівелювання багатьох внутрішніх суперечностей в відповідь на зовнішню агресію. Спільна загроза та спільна боротьба сформували потужне почуття «Ми», яке виявилось сильнішим за будь-які регіональні чи мовні відмінності. Відбувся остаточний перехід від етноцентричної до сучасної, громадянської (політичної) моделі української нації [3; 7].

Громадянське суспільство продемонструвало надзвичайну здатність до самоорганізації й у цифровому просторі. Як показують Ю. Забеліна та Д. Хуткий, волонтерські рухи, проєкти з протидії дезінформації, так звані «мем-війська» стали ефективною асиметричною відповіддю на дорогі державні пропагандистські машини [10]. Це явище демонструє, що цифрові інструменти можуть бути не лише зброєю агресора, а й ефективним інструментом захисту.

Війна прискорила процеси деколонізації української культури та історії, очищення від імперських наративів. Зріс суспільний запит на власний культурний продукт, посилилася роль української мови як маркера ідентичності та інструменту національної безпеки [2]. Можна стверджувати, що відбудеться переосмислення культурного канону. Цей досвід свідчить, що ідентичність не є статичною конструкцією, яку можна легко зруйнувати. Вона є живою, динамічною системою, здатною до адаптації, мобілізації та зміцнення перед лицем викликів.

Висновки. Національна ідентичність у сучасному світі перебуває у стані глибокої трансформації. Вона одночасно є об'єктом ерозійного впливу цифрової глобалізації та цілеспрямованих атак в рамках інформаційних війн. Глобальні платформи створюють як ризики культурної уніфікації, так і можливості для розвитку національних онлайн-спільнот.

Водночас ідентичність перетворилася на ключову арену геополітичного протистояння, де використовуються складні технології маніпуляції масовою свідомістю. Руйнування ідентичності супротивника розглядається як необхідна умова для досягнення воєнно-політичних цілей.

Український досвід демонструє феномен високої резильєнтності національної ідентичності. Зовнішня агресія стала каталізатором для безпрецедентної суспільної консолідації, розвитку громадянської нації та ефективного цифрового спротиву.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні довгострокових наслідків інформаційних війн для психологічного стану суспільства, розробці ефективних моделей медіаосвіти для підвищення суспільної стійкості до дезінформації,

а також у дослідженні ролі культури та мистецтва у формуванні позитивних національних наративів як інструменту «м'якої сили» на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко, О. (2022). *Деколонізація гуманітарного знання в Україні: контури та динаміка*. Київ: Інститут культурології НАМ України. 256 с.
2. Мельник, О. П. (2023). Стратегічні наративи як інструмент забезпечення національної стійкості. *Стратегічні пріоритети*, 2(15), 78–91.
3. Петренко, С. В. (2022). Громадянська ідентичність української молоді в умовах війни: стратегічний аналіз. *Соціологічні студії*, 1(10), 45–58.
4. Почепцов, Г. Г. (2023). *Інформаційні війни в епоху постправди*. Київ: ВД «Стилос». 384 с.
5. Ant, O., John, N., & Levanon, A. (2024). The rise of nation-based communities on social media: A study of national subreddits. *New Media & Society*. 22 с.
6. Iyengar, S. (2023). *Identity Politics and the U.S. Campaign*. Cambridge: Cambridge University Press. 88 с.
7. Kulyk, V. (2022). Identity and Foreign Policy in Ukraine after the Euromaidan. *Problems of Post-Communism*, 69(4-5), 326–338.
8. Ypi, L. (2022). *Free: Coming of Age at the End of History*. New York: W. W. Norton & Company. 336 с.
9. Van Dijck, J., Poell, T., & de Vries, I. (2023). *The Platform Society: Public Values in a Connective World (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press. 288 с.
10. Zabyelina, Y., & Khutkyy, D. (2023). Wartime Digital Resistance: The Case of Ukraine. *Social Media + Society*, 9(3). 17 с.

REFERENCES:

1. Hrytsenko, O. (2022). *Dekolonizatsiia humanitarnoho znannia v Ukraini: kontury ta dynamika* [Decolonization of Humanitarian Knowledge in Ukraine: Contours and Dynamics]. Kyiv: Institute of Cultural Studies of the National Academy of Arts of Ukraine. 256 p. [in Ukrainian].
2. Melnyk, O. P. (2023). Stratehichni naratyvy yak instrument zabezpechennia natsionalnoi stiihosti [Strategic Narratives as a Tool for Ensuring National Resilience]. *Stratehichni priorytety* [Strategic Priorities], 2(15), 78–91. [in Ukrainian].
3. Petrenko, S. V. (2022). Hromadianska identychnist ukrainskoi molodi v umovakh viiny: sotsiologichnyi analiz [Civic Identity of Ukrainian Youth in Wartime: A Sociological Analysis]. *Sotsiologichni studii* [Sociological Studies], 1(10), 45–58. [in Ukrainian].
4. Pocheptsov, H. H. (2023). *Informatsiini viiny v epokhu postpravdy* [Information Wars in the Post-Truth Era]. Kyiv: Stylos Publishing House. 384 p. [in Ukrainian].
5. Ant, O., John, N., & Levanon, A. (2024). The rise of nation-based communities on social media: A study of national subreddits. *New Media & Society*. 22 p.
6. Iyengar, S. (2023). *Identity Politics and the U.S. Campaign*. Cambridge: Cambridge University Press. 88 p.
7. Kulyk, V. (2022). Identity and Foreign Policy in Ukraine after the Euromaidan. *Problems of Post-Communism*, 69(4-5), 326–338.

8. Ypi, L. (2022). *Free: Coming of Age at the End of History*. New York: W. W. Norton & Company. 336 p.
9. Van Dijck, J., Poell, T., & de Vries, I. (2023). *The Platform Society: Public Values in a Connective World (2nd Edition)*. Oxford: Oxford University Press. 288 p.
10. Zabyelina, Y., & Khutkyy, D. (2023). Wartime Digital Resistance: The Case of Ukraine. *Social Media + Society*, 9(3). 17 p.

Transformation of national identity in the context of digital globalization and information wars

Naumkina Svitlana Mykhailivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of Political
Science and Law

South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska str., 26, Odesa,
Ukraine

ORCID: 0000-0002-1125-647X

Hedikova Natalya Pylypivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor at the Department of Political
Sciences and Law

South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska str., 26, Odesa,
Ukraine

ORCID: 0000-0001-9730-8527

The article analyzes the key challenges and transformational processes affecting national identity in the modern world. The dual nature of digital globalization is explored, which, on the one hand, contributes to the erosion of traditional cultural borders through the activities of global digital platforms, and on the other hand, creates new opportunities for the consolidation of national communities in virtual space. Particular attention is paid to the analysis of the mechanisms of using identity as a target and tool in modern information wars and information and psychological special operations (IPSO).

The main technologies of manipulating mass consciousness are considered, in particular, the spread of disinformation, the construction of the image of the enemy and the artificial exacerbation of social divisions. Using the example of Ukraine, the phenomenon of resilience of national identity is studied – its ability to strengthen and mobilize in response to existential threats.

It is noted that national identity in the modern world is in a state of deep transformation. It is simultaneously the object of the erosive impact of digital globalization and targeted attacks within the framework of information wars. Global platforms create both risks of cultural unification and opportunities for the development of national online communities. At the same time, identity has become a key arena of geopolitical confrontation, where sophisticated technologies of mass consciousness manipulation are used. The destruction of the enemy's identity is considered a necessary condition for achieving military-political goals. The Ukrainian experience demonstrates the phenomenon of high resilience of national identity. Prospects for further research lie in studying the long-term consequences of information wars for the psychological state of society, developing effective models of media education to increase public resilience to disinformation, as well as in studying the role of culture and art in the formation of positive national narratives as a tool of "soft power" in the international arena.

Key words: national identity, globalization, digitalization, information warfare, PSYOPs, disinformation, strategic narratives, resilience, identity politics, communication, media literacy, society, state, power, political process, political space.

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.11.2025
Дата публікації: 15.12.2025